

Оксана ДЕСЯТНЮК

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет.

o.desyatnyuk@wupl.edu.ua, Тернопіль, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1384-4240

Андрій КРИСОВАТИЙ

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,

head_ac@wupl.edu.ua, Тернопіль, Україна

ORCID ID: 0000-0002-5850-8224

Олена ПТАЩЕНКО

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,

helenavaleriya@gmail.com, Тернопіль, Україна

ORCID ID: 0000-0002-2413-7648

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ

Вступ. Становлення фінансової інклюзії в Україні є важливою темою для економічного та соціального розвитку країни. Фінансова інклюзія означає забезпечення доступу всіх громадян до фінансових послуг та продуктів, включаючи доступ до банківських рахунків, зростання електронних платежів, розвиток мікрофінансових установ, фінансову грамотність, регуляторні зміни, співпрацю з міжнародними організаціями, зменшення фінансової вразливості, розвиток інноваційних фінансових послуг, підтримку сільських регіонів, збільшення захисту прав споживачів.

Україна рухається в напрямку розвитку фінансової інклюзії, але залишаються відкритими завдання щодо забезпечення доступу всіх громадян до фінансових послуг та підвищення фінансової грамотності. Розвиток цього напрямку є важливим фактором для підвищення економічного добробуту та стійкості країни.

Мета – систематизувати основні тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні, визначити її основні складові та послідовність етапів становлення фінансової інклюзії в сучасних умовах.

Результати. Проаналізовано відмінність понять “інклюзія” та “інклюзивність”, подано їх основні риси та відмінності, що в подальшу дає змогу розрізняти ці категорії у дослідженні сучасного стану економічних процесів. Визначено основні тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні на основі тенденцій розвитку фінансової й економічної інклюзії в світі. Проаналізовано особливості сучасного стану фінансової інклюзії в Україні як частини економічної інклюзії.

Висновки. За результатами дослідження доведено, що сучасний стан фінансової інклюзії в Україні демонструє певний прогрес та розширення доступу до фінансових послуг, однак існують ще певні виклики та завдання, які потребують уваги та вирі-

шення для подальшого розвитку цього напрямку. Окреслено основні тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні, що охоплюють: зростаючий доступ до банківських послуг, зростання електронних платежів та мобільних грошей, розвиток макрофінансових установ, орієнтацію на покращення фінансової грамотності, посилення співпраці з міжнародними організаціями. Результати дослідження дають змогу аргументувати, що фінансова інклюзія є важливим фактором для підвищення економічного добробуту та стійкості України. Представлені тенденції свідчать про певний прогрес у цьому напрямку, проте необхідно продовжувати роботу для забезпечення доступу всіх громадян до фінансових послуг та подальшого покращення фінансової інклюзії в країні.

Ключові слова: економічний розвиток, доступність фінансових продуктів, доступність фінансових послуг, економічна інклюзія, фінансова грамотність, етапи становлення фінансової інклюзії.

Табл.: 1, рис.: 4, бібл.: 16.

Oksana DESYATNYUK

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
o.desyatnyuk@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1384-4240

Andriy KRYSOVATYY

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
head_ac@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5850-8224

Olena PTASHCHENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
helenavaleriya@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2413-7648

STATE AND DEVELOPMENT TRENDS OF FINANCIAL INCLUSION IN UKRAINE

Introduction. Financial inclusion in Ukraine is an important component of the country's economic and social development. It provides availability and access to financial services and products for the entire population, regardless of their social status, financial condition and geographical location. Here are some key aspects of financial inclusion in Ukraine: banking sector, mobile money and electronic payments, development of macro-financial institutions, growth of financial literacy, regulation and protection of consumer rights, reduction of financial vulnerability, increasing role of international cooperation.

Financial inclusion in Ukraine is an important factor for increasing the country's economic well-being and stability. However, there are challenges, such as ensuring access to financial services in rural regions and increasing the level of financial literacy of the population, which require attention and solutions for the further development of this direction.

The purpose of the article is to determine the features of the current state of financial inclusion in Ukraine, as well as to present the main trends of its development.

Results. The article analyzes the difference between the concepts of "inclusion" and "inclusiveness", presents their main features and differences, which further makes it possible to dis-

tinguish between these categories when studying the current state of economic processes. The main trends in the development of financial inclusion in Ukraine are determined based on the trends in the development of financial and economic inclusion in the world. The main features of the current state of economic inclusion in Ukraine are presented.

Conclusions. *According to the results of the study, it is proven that today, the state of financial inclusion in Ukraine shows a certain progress and expansion of access to financial services. However, there are still certain challenges and tasks that require attention and solutions for the further development of this direction. The main conclusions regarding the state and trends of the development of financial inclusion in Ukraine include the following: growing access to banking services, growth of electronic payments and mobile money, development of macro-financial institutions, focus on improving financial literacy, strengthening cooperation with international organizations. The presented research results make it possible to determine that financial inclusion is an important factor for increasing the economic well-being and stability of Ukraine. The presented trends show some progress in this direction, but it is necessary to continue work to ensure access of all citizens to financial services and further improve financial inclusion in the country.*

Keywords: *economic development, availability of financial products, availability of financial services, economic inclusion, financial literacy, stages of financial inclusion.*

JEL Classification: A10, F10, F30, G10, G19, G28.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років розвиток економічних процесів все більшою мірою орієнтується на індивідуалізацію та врахування особистісних запитів споживачів, що підкреслює клієнтоорієнтованість сучасного глобального простору. За таких умов особливої актуальності набувають поняття інклюзії та інклюзивності, як відповідь на виклики сучасного економічного прогресу з його інформатизацією, глобалізацією та доступністю.

Розглядаючи категоріальний базис економічної інклюзії та її фінансової складової, необхідно звернути увагу на такі поняття, як “інклюзія” і “інклюзивність”, що використовуються в різних контекстах, але мають схоже значення і пов’язані з ідеєю включення та сприяння різноманітності та рівності правового поля.

Інклюзія у широкому розумінні означає процес або стан, в якому люди з різних груп, незалежно від раси, статі, віку, фізичних чи психологічних особливостей, соціального статусу та інших характеристик,

долучаються до діяльності в різні сфери суспільних відносин. Інклюзія створює середовище, в якому всі індивіди мають рівні можливості і доступ до ресурсів та послуг.

Інклюзивність – це якість або стан інклюзії. Це означає, наскільки суспільство, організація чи спільнота відкриті та готові приймати різноманітність і сприяти участі всіх членів, незалежно від їхньої специфіки чи відмінностей.

Важливо зауважити, що інклюзивність може виявлятися не лише у формі фізичного включення, а в увазі до потреб, поглядів, відмінностей і прав всіх груп населення. Наприклад, інклюзивна освіта означає надання учням з різними потребами, включаючи дітей з інвалідністю, можливості отримувати якісну освіту у звичайних школах разом зі своїми однолітками.

Загалом, інклюзія і інклюзивність сприяють розбудові більш справедливого, рівного та різноманітного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати

свій потенціал і брати участь у всіх аспектах життя.

Також слід зазначити, що інклюзію та інклюзивність важливо розглядати в межах кількох основних сфер і контекстів, в яких ці поняття відіграють значну роль (рис. 1).

Саме ці види застосування інклюзії дають розуміння самої сутності економічної інклюзії та інклюзивності як особливого стану інклюзії. Спираючись на вищезазначене, наведемо приклади окремих проявів інклюзії:

- інклюзивна освіта – спрямована на те, щоб надати учням з різними потребами (особливо дітям з інвалідністю) можливість навчатися в однакових умовах, отримувати підтримку й адаптацію для досягнення успіху у навчанні;
- інклюзивність у робочому середовищі – означає створення адаптованих умов для працівників з різними потребами, забезпечення доступності та можливості кар’єрного росту для всіх;
- інклюзивність в суспільстві – передбачає сприяння різноманітності, прийняття різ-

них культур, релігій, гендерних та сексуальних орієнтацій, а також забезпечення рівних прав і можливостей для всіх;

- інклюзія у медичній сфері – означає надання якісної медичної допомоги і реабілітаційних послуг людям з інвалідністю або хронічними захворюваннями.

Інклюзія також відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав дітей, зокрема тих, які перебувають у важкій життєвій ситуації чи ризикують стати жертвами насильства.

Важливу роль у сучасному світі інклюзії відіграє також розробка та застосування технологій, які забезпечують доступність інформації і послуг для всіх, зокрема людей з обмеженими можливостями.

Відповідне законодавство та політика, що сприяють інклюзії та інклюзивності, визначають рамки і стандарти, які допомагають забезпечити рівність та захист прав усіх груп населення.

Загалом, інклюзія та інклюзивність є ключовими концепціями для будь-якого сучасного суспільства, оскільки вони сприяють

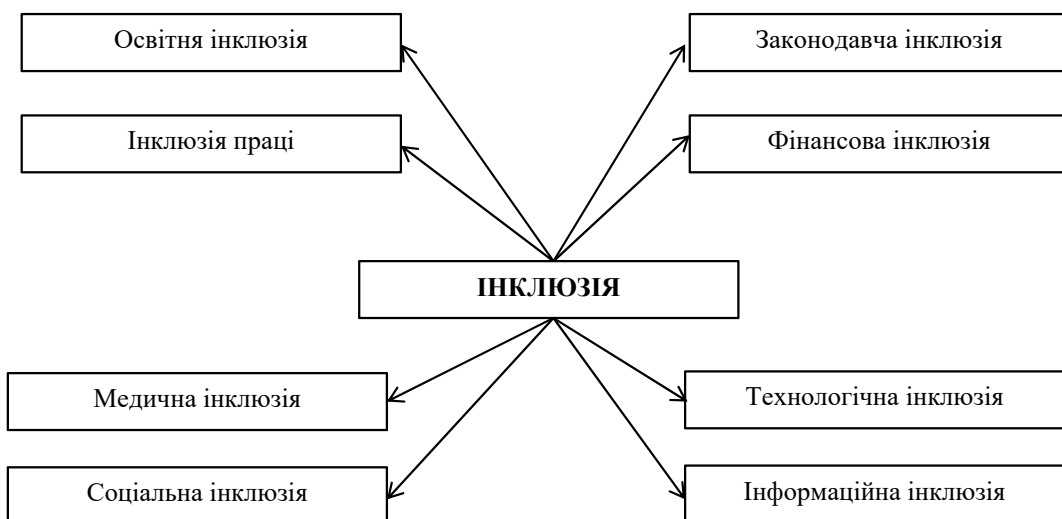

Рис. 1. Види інклюзії*

* Побудовано на основі [1, 2, 3, 4, 5].

встановленню рівних можливостей, справедливості та гідності для всіх людей, незалежно від їхніх відмінностей та особливостей.

Особливу роль в економічній інклюзії відіграє доступність фінансового забезпечення та послуг, що дає змогу визначити саме фінансову інклюзію як одну з основних сфер її застосування.

Становлення фінансової інклюзії в Україні є актуальним та важливим процесом, який спрямований на забезпечення доступу населення до фінансових послуг та ресурсів, підвищення рівня фінансової грамотності та збільшення фінансової стабільності в країні. Однак Україна й надалі стикається з певними викликами та перешкодами щодо розвитку фінансової інклюзії.

Серед основних проблем становлення фінансової інклюзії в Україні можна виокремити такі:

- низька доступність фінансових послуг (велика частина населення, особливо жителі сільських районів та малозабезпечені верстви населення, не має доступу до базових банківських послуг, таких як рахунки, платежі, кредити тощо);
- недостатня розвиненість фінансової інфраструктури (в Україні не всі регіони мають достатньо розвинену мережу банків та фінансових установ; багато сільських районів не мають доступу до банківських послуг через відсутність філій і банкоматів);
- низька фінансова грамотність (частина населення не має необхідних знань і навичок для ефективного користування фінансовими послугами, що обмежує їхні можливості та призводить до неправильного використання фінансових ресурсів);
- високі фінансові бар'єри (для багатьох верств населення кредитування є недоступним через високі відсоткові ставки та складні умови отримання кредиту);

- відсутність інноваційних фінансових послуг (Україна ще не повністю впровадила інноваційні фінансові технології, такі як мобільні платежі, електронні гроші, онлайн-кредитування тощо).

Незважаючи на ці проблеми, Україна веде активну роботу над розвитком фінансової інклюзії. За останні роки ухвалено низку законодавчих актів, спрямованих на покращення доступу до фінансових послуг, розвиток фінансової грамотності та створення сприятливих умов для розвитку інноваційних фінансових послуг. Саме тому тематика дослідження є актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзії та інклюзивності, зокрема економічної інклюзії та її різних проявів знайшли відображення у працях багатьох науковців.

Так, А. В. Базилюк та О. В. Жулин [1] в своїх дослідженнях роблять акцент на тому, що інклюзія є одним із напрямів соціально-економічного зростання. Л. В. Бережна та О. І. Снитюк [2] поєднують економічне зростання із забезпеченням стійкої фінансової інклюзії.

Натомість М. В. Войчук [3] розглядає інклюзію в економіці з погляду її циклічного розвитку. Д. М. Гладких [4] наголошує в своїх дослідженнях саме на фінансовому аспекті економічної інклюзії як основному рушію процесу забезпечення економічної інклюзії.

С. М. Дідух [5] та Н. В. Захарченко [6] розглядають інклюзивність та інклюзію як частину процесу розвитку і забезпечення добробуту населення, наголошуючи на необхідності врахування її економічної та фінансової складових.

J. Gupta, V. Cornelissen, M. Ros-Tonen [7] та J. Liu, K. Loan, S. Mousa, A. Ali, I. Muda, P. Song [8] наголошують на необхідності

глобального сприйняття інклюзії і економічної інклюзії в умовах розвитку глобалізації.

Необхідність цифровізації процесу фінансової інклюзії подана в роботах М.-J. Gallego-Losada, A. Montero-Navarro, E. García-Abajo, R. Gallego-Losada, [9].

Оскільки через процеси глобалізації, інтеграції та інноваційні зміни фінансова інклюзія змінює свої характерні особливості, необхідні уточнення та більш детальні дослідження.

Метою статті є систематизація основних тенденцій розвитку фінансової інклюзії в Україні, визначення її основних складових та послідовності етапів становлення фінансової інклюзії в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток фінансової інклюзії впливає на багато аспектів глобальної фінансової системи. Звернемо увагу на деякі ключові тенденції у розвитку фінансової інклюзії на глобальному рівні:

1) цифровізація (поширення мобільних телефонів і доступ до Інтернету сприяють розвитку цифрової фінансової інклюзії; багато країн впроваджують цифрові платіжні системи та мобільні додатки для надання доступу до банківських послуг, особливо в регіонах з обмеженим доступом до банківських відділень) [10];

2) фінансово-технологічні інновації (фінтех-компанії створюють нові фінансові продукти та послуги, які полегшують доступ до кредитів, інвестицій, страхових послуг та інших фінансових ринків, а це сприяє конкуренції та інноваціям у фінансовому секторі);

3) глобальні ініціативи (різні міжнародні організації, такі як Світовий банк та ООН, активно працюють над сприянням фінансовій інклюзії у країнах, що розвиваються; ці ініціативи охоплюють надання технічної допомоги та фінансування для розвитку фінансової інфраструктури) [11];

4) розвиток мікрофінансових послуг (мікрофінансові установи надають малі позики та інші фінансові послуги для осіб і малих підприємств, які не мають доступу до традиційних банківських установ);

5) зростання фінансової грамотності (багато країн спрямовують зусилля на підвищення рівня фінансової грамотності населення, щоб люди краще розуміли фінансові поняття і приймали обдумані фінансові рішення [12]. В Україні індекс фінансової грамотності [13] перебуває одному діапазоні з Болгарією та Хорватією; нижчі показники мають Грузія (12,1 бала), Румунія (11,2 бала) та Італія (11,1 бала). Наприклад, в Україні високий рівень фінансової грамотності спостерігається серед населення вікового діапазону 25–34 роки (12,7 бала) та 30–59 років (12,6 бала), а найнижчий – серед населення у віковому діапазоні 18–19 років (10,1 бала) та старше 60 років (11,6 бала) [13]);

6) включення в урядові програми (уряди впроваджують програми соціальної підтримки і надають грошові трансферти через банківські та цифрові канали, щоб підтримати найбільш вразливі групи населення);

7) зростання екологічної фінансової інклюзії (дедалі більше уваги приділяють сталому розвитку і фінансовій інклюзії в секторі екології, що означає розвиток продуктів і послуг, спрямованих на підтримку екологічних ініціатив та проєктів, а також підприємницьким ініціативам, що провадять політику соціально відповідального бізнесу);

8) боротьба з глобальними викликами (світ стикнувся зі складними глобальними викликами, такими як пандемія COVID-19 та глобальна економічна нестабільність. У цих умовах важливо забезпечити доступ до фінансових послуг для всіх верств населення).

Означені тенденції показують, що фінансова інклюзія залишається актуальною та важливою глобальною ініціативою, спрямованою на покращення фінансового

добробуту всього населення та сприяння сталому розвитку.

Фінансова інклюзія в Україні – це процес забезпечення доступу до фінансових послуг і продуктів для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу, економічного стану, регіонального розташування та інших характеристик. Головною метою фінансової інклюзії є зменшення фінансової вразливості населення, підвищення його фінансової грамотності, сприяння соціальному та економічному розвитку країни. Розвиток фінансової інклюзії вимагає системного та комплексного підходу, активної підтримки з боку держави та зацікавлених сторін, а також використання сучасних технологій для забезпечення доступності та зручності фінансових послуг для всіх громадян країни. Основні аспекти фінансової інклюзії в Україні подано на рис. 2.

Першим кроком до становлення економічної інклюзії в трансформаційній економіці України початку 2000-х рр. стало провадження банківської реформи, яка мала на меті укрупнення банків та ліквідацію банківських установ з великими фінансовими ризиками. Такі дії дали змогу покращити

стан банківської системи, підвищити довіру населення до банківських установ та укріпити національну валюту.

Становлення економічної і фінансової інклюзії в Україні відбувалося поетапно (рис. 3).

Сучасний стан фінансової інклюзії доцільно розглядати за такими напрямками: збільшення кількості банківських рахунків, цифрова інклюзія, поширення спектра платіжних карток, сприяння міжнародним організаціям, зростання обсягу міжнародних переказів.

Про стан та динаміку фінансової інклюзії свідчить подана на сайті Національного банку України інфографіка щодо операцій з картками українських банків в межах України за 2-й квартал 2023 року (рис. 4).

Також зазначимо, що за останні роки в Україні спостерігається значне зростання кількості активних банківських рахунків. Це свідчить про більший доступ населення до банківських послуг. Впровадження цифрових платіжних систем та мобільних додатків робить фінансові послуги більш доступними, зокрема в сільських районах. Кількість виданих платіжних карток постій-

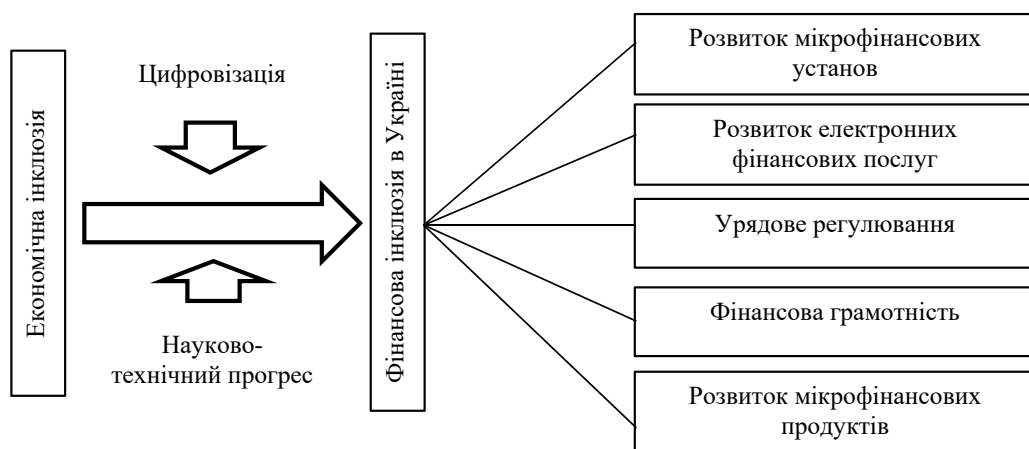

Рис. 2. Складові фінансової інклюзії в Україні*

*Побудовано на основі [4, 5].

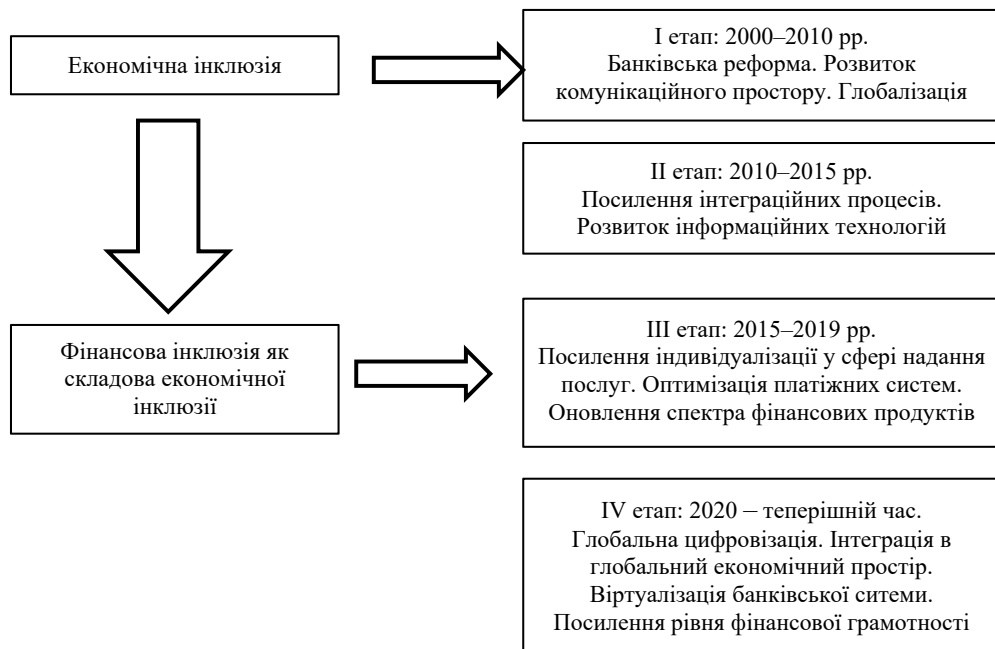
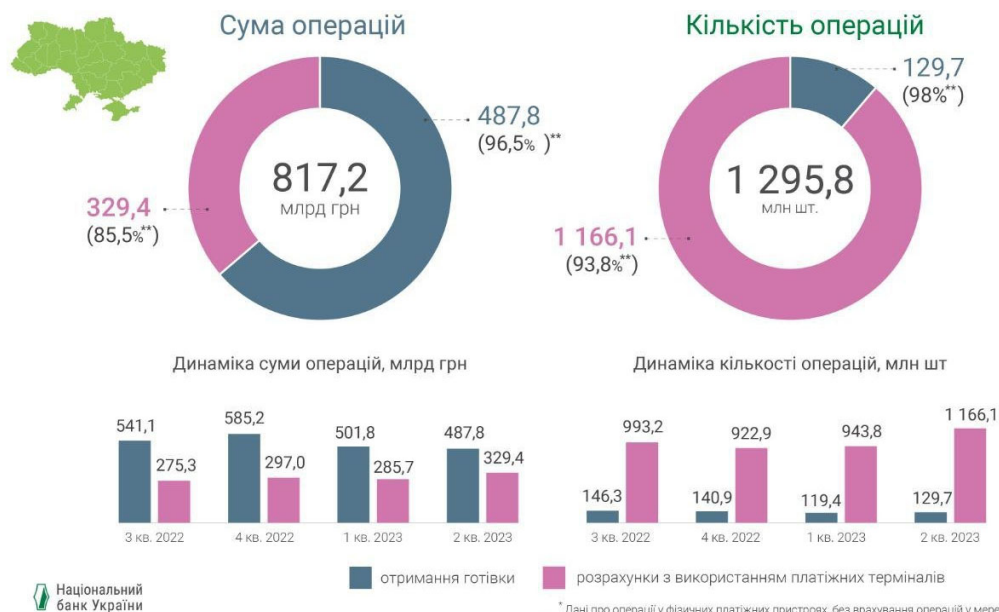

Рис. 3. Послідовність становлення фінансової інклюзії в Україні*

*Побудовано авторами.

** Дані про операції у фізичних платіжних пристроях, без врахування операцій у мережі Інтернет
*** Частка операцій, здійснених в межах України, в загальному обсязі відповідних типів операцій, %

Рис. 4. Інфографіка Національного банку України щодо операцій з картками українських банків в межах України за II квартал 2023 року [13]

но зростає, що свідчить про популярність безготівкових операцій. Також уряд та міжнародні організації активно працюють над розвитком фінансової інклюзії в країні, розробляючи ініціативи, спрямовані на покращення доступу до фінансових послуг та фінансової грамотності населення.

Значно зросла кількість міжнародних грошових переказів, що свідчить про підвищений обсяг фінансових операцій з іншими країнами. Підтвердженням цього є дані НБУ, за якими обсяг грошових переказів в Україну за I півріччя 2023 р. становив 1306,0 млн дол. США, а оборот грошових переказів в межах України – 8221,5 млн дол. США [13].

Однак забезпечення стабільного та швидкого розвитку фінансової інклюзії в Україні вимагає комплексного підходу та співпраці між державою, бізнесом і громадськістю. Серед заходів, що сприяють розвитку фінансової інклюзії в Україні, важливо виокремити:

1) постійне збільшення доступності фінансових послуг (йдеться про доступність банківської інфраструктури у сільських районах та менш розвинених регіонах, створення й оптимізацію мережі банкоматів та терміналів для безготівкових платежів, а також розвиток мобільних платежів та електронних грошей [14], що є сьогодні постійною складовою забезпечення доступності фінансових послуг);

2) фінансова грамотність (йдеться про навчальні програми та тренінги з фінансової грамотності для населення, особливо для молоді та низькооплачуваних верств населення, щоб вони могли ефективно користуватися фінансовими послугами та планувати свої фінанси. Зауважимо, що спостерігається збільшення розриву між мешканцями міст та сіл. Так, якщо в 2018–2020 рр. індекс фінансової грамотності перебував приблизно на одному рівні,

то в 2023 р. в респондентів із міста індекс становить 12,6 бала, а з села – 11,8 бала. За результатами дослідження Національного банку України, і за даними ОЕСР у розрізі інших країн, спостерігається зростання фінансової грамотності, що, своєю чергою, сприяє використанню у повсякденному житті сучасних інформаційних технологій. Різниця в рівні фінансової обізнаності між користувачами та не користувачами становить 2,5 бала (12,4 та 9,9 бала відповідно) [13];

3) зниження фінансових бар'єрів (запровадження ініціатив, спрямованих на зниження відсоткових ставок за кредитами для малозабезпечених груп населення, а також спрощення умов отримання кредитів для підприємств та підприємців);

4) підтримка інноваційних фінансових послуг (сприяння розвитку фінтех-індустрії та інноваційних фінансових технологій, таких як мобільні додатки, онлайн-платежі, блокчейн-технології, що можуть забезпечити зручний і доступний сервіс фінансових послуг);

5) партнерство та співпраця (залучення державних органів, бізнесу і громадських організацій до спільної роботи з метою сприяння розвитку фінансової інклюзії, обміну досвідом та ресурсами для впровадження інноваційних проєктів та програм);

6) кібербезпека та захист персональних даних (йдеться про забезпечення надійного захисту від кібератак та зловживань, а також збереження конфіденційності та безпеки персональних даних клієнтів, що є критичним для підтримання довіри до фінансових послуг і систем).

Процес формування та розвитку сучасного інформаційного суспільства та становлення економіки знань прискорює процес цифровізації економічних процесів. Цифровізація поступово стає основним важелем розвитку багатьох економіч-

них процесів, допомагаючи оптимізувати управлінські та маркетингові рішення, а також спростити процес адаптації до інноваційних змін.

Цифрові технології й інноваційні фінансові послуги можуть стати важливим інструментом для забезпечення розвитку фінансової інклюзії в Україні. Цифрові рішення дають змогу знизити вартість надання фінансових послуг та забезпечити доступ до них через мобільні телефони й інші пристрої, що може зробити їх більш доступними для всіх верств населення, включаючи ті, які раніше мали обмежений доступ до банківських послуг.

Одним із прикладів розвитку фінансової інклюзії є створення системи мобільних платежів, що дає змогу здійснювати різні операції, такі як платежі за комунальні послуги, купівля товарів і послуг, переказ коштів та інші, безпосередньо через телефони. Також розвивається ринок криптовалют та блокчейн, що підтверджено даними Global Crypto Adoption Index (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про те, що Україна входить в ТОП-20 країн, де стрімко розвивається крипторининок. Так, наприклад, криптобіржа Binance в Україні має середній обсяг торгів за 24 години на суму 8,5 млрд дол. США станом на III квартал 2023 р., а

Таблиця 1

**Глобальний індекс прийняття криптовалют Top-20
(Global Crypto Adoption Index) у 2022 р. [15]**

Країна	Загальний рейтинг	Централізована вартість послуги за рейтингом	Рейтинг централізованих роздрібних послуг	Рейтинг обсягів біржової торгівлі P2P	Значення DeFi рейтингу	Роздрібна вартість DeFi рейтингу
В'єтнам	1	5	5	2	7	6
Філіппіни	2	4	4	66	13	5
УКРАЇНА	3	6	6	39	10	14
Індія	4	1	1	82	1	1
США	5	3	3	111	3	2
Пакистан	6	10	10	50	22	16
Бразилія	7	7	7	113	8	7
Таїланд	8	12	12	61	5	3
рф	9	8	8	109	11	12
Китай	10	2	2	144	6	4
Нігерія	11	18	18	17	20	17
Туреччина	12	9	9	121	19	15
Аргентина	13	13	13	26	21	25
Марокко	14	19	19	21	33	18
Колумбія	15	23	23	10	27	29
Непал	16	17	17	19	34	41
Велика Британія	17	14	14	71	12	11
Еквадор	18	37	37	6	45	56
Кенія	19	43	43	5	9	34
Індонезія	20	16	16	129	18	13

Coinbase Exchange – 3,5 млрд дол. США за такий самий період [16].

Також в Україні активно розвивається ринок мікрофінансових установ, які спрямовані на надання фінансової підтримки найбільш уразливим верствам населення, які не мають доступу до традиційних банківських послуг. Ці установи надають малі кредити й інші фінансові послуги, що допомагає людям задовольняти свої запити та потреби у житті, сприяє розвитку підприємницьких ініціатив.

Одним із важливих кроків для розвитку фінансової інклюзії в Україні є також збільшення фінансової грамотності населення. Проведення навчальних програм, тренінгів та інформаційних кампаній допоможе людям зрозуміти, як ефективно користуватися фінансовими послугами, уникати ризиків та приймати ефективні фінансові рішення.

Урядова підтримка та створення сприятливого регуляторного середовища також відіграють важливу роль у розвитку фінансової інклюзії. Впровадження стимулюючих заходів, таких як зниження податкових ставок для мікрофінансових установ або стартапів, підтримка інноваційних проєктів та інвестицій в цифрові технології також сприятимуть розвитку фінансової інклюзії в Україні.

Одним із прикладів успішної реалізації фінансової інклюзії в Україні є програма “Доступні кредити 5-7-9”, завдяки якій малі та середні підприємства мають можливість отримати кредити зі зниженою відсотковою ставкою для розвитку свого бізнесу, що сприяє зростанню підприємницької активності, створенню нових робочих місць і розвитку економіки країни.

Фінансова інклюзія в Україні є важливим напрямом розвитку, оскільки вона сприяє економічному зростанню, зменшенню бідності та підвищенню соціальної стабільності в країні. Уряд, банки, мікрофінансові організації, інші стейкхолдери продовжують працювати над розвитком фінансової інклюзії для всіх громадян України.

Ці тенденції свідчать про постійний розвиток і розширення масштабів фінансової інклюзії, яка залишається важливим завданням у контексті зменшення бідності, підвищення соціальної стабільності та покращення якості життя населення.

Висновки. Підсумовуючи усе вищезазначене, можна констатувати, що основними ризиками провадження фінансової інклюзії в Україні є: воєнні дії та введення воєнного стану, порушення логістичних зв'язків та ураження критичної інфраструктури, зниження темпів розвитку високотехнологічної сфери, посилення міграційних процесів всередині країни та за її межами.

Позитивними аспектами, що дають новий вектор розвитку фінансовій інклюзії, є: розвиток в Україні крипторинку, збільшення програм, спрямованих на розвиток і підтримку фінансової грамотності населення, поширення грантових програм для розвитку підприємницьких ініціатив за допомогою інформаційних державних сервісів (“Дія Бізнес”).

Основними тенденціями у сфері фінансової інклюзії є:

1) цифрова фінансова інклюзія (все більше країн розвивають цифрові платіжні системи та мобільні додатки, щоб надавати доступ до фінансових послуг через смартфони та інші мобільні пристрої. Це дає змогу навіть тим, хто живе в віддалених або важкодоступних регіонах, здійснювати платежі, зберігати гроші й отримувати кредити. Забезпечення доступу до Інтернету та мобільного зв'язку в усіх регіонах країни є важливим кроком для забезпечення доступу до цифрових фінансових послуг);

2) підтримка фінансово технологічних інновацій (йдеться про сприяння розвитку фінтех-компаній та інноваційних стартапів,

які можуть принести нові рішення та послуги на фінансовий ринок);

3) розвиток мікрофінансового сектору (посилення ролі мікрофінансових установ у наданні фінансової підтримки найбільш уразливим верствам населення);

4) розвиток фінансової грамотності (продовження навчальних програм та інформаційних кампаній для підвищення рівня фінансової грамотності серед населення);

5) фінансова залученість жінок та молоді (йдеться про ініціативи, спрямовані на забезпечення фінансової інклюзії жінок та молоді, оскільки ці групи часто мають обмежений доступ до фінансових послуг);

6) розробка продуктів для вирішення конкретних потреб (фінансові установи створюють продукти, які враховують конкретні потреби індивідів і підприємств, такі як мікрокредити для малих підприємств, або страхові продукти для сільських жителів);

7) соціальні програми та грошові трансферти (уряди впроваджують їх через банківські та цифрові канали, щоб підтримати найбільш вразливі групи населення. Також варто звернути увагу на розвиток фінансової інклюзії в сільських районах, де доступ до фінансових послуг може бути обмеженим. Розширення мережі банківських філій, впровадження мобільних платежів та інших цифрових рішень дадуть змогу забезпечити доступність фінансових послуг для сільського населення);

8) розвиток екологічної фінансової інклюзії (зростає інтерес до впровадження екологічних аспектів у фінансову інклюзію, наприклад, шляхом розвитку продуктів фінансування для сільськогосподарських проєктів, що сприяють сталому розвитку);

9) блокчейн і криптовалюти (країни досліджують можливість використання блокчейну та криптовалют для підвищення доступності фінансових послуг, особливо в умовах відсутності банківської інфраструктури).

Загалом, розвиток фінансової інклюзії в Україні потребує комплексних рішень і співпраці всіх зацікавлених сторін. Держава, фінансові установи, громадські організації та бізнес мають спільно працювати над створенням сприятливих умов для розвитку фінансової інклюзії і забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх громадян. Забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх верств населення допоможе знизити рівень бідності та соціальну нерівність, сприятиме розвитку підприємництва та інвестицій, а також допоможе покращити фінансову стабільність, забезпечити економічне зростання.

Список використаних джерел

1. Базиліук А. В., Жулин О. В. *Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
2. Бережна Л.В., Снитюк О.І. *Шлях до стійкої фінансової інклюзії в Україні: аналіз актуальних проблем. Облік і фінанси*. 2019. № 2. С. 71–80. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.
3. Войчук М.В. *Етимологія поняття “економічна інклюзія” в контексті циклічного розвитку економіки. Інноваційна економіка*. 2021. № 3–4. С. 28–33.
4. Гладких Д.М. *Напрями забезпечення фінансової інклюзії в Україні. Аналітична записка. Серія “Економіка”. Національний інститут стратегічних досліджень*. 2019. № 8. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>.
5. Дідух С.М. *Протиріччя концепції інклюзивного розвитку та напрями їх вирішення. Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 171–175.
6. Захарченко Н.В. *Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.
7. Gupta J., Cornelissen V., Ros-Tonen M. *Inclusive development. Encyclopedia of Global En-*

Environmental Governance and Politics. Cheltenham. 2015. P. 35–44.

8. Liu J., Loan K., Mousa S., Ali A., Muda I., Cong P. Sustainability and natural resources management in developed countries: The role of financial inclusion and human development. *Resources Policy*. 2023. Vol. 80. URL : <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.103143>.

9. Gallego-Losada M.-J., Montero-Navarro A., García-Abajo E., Gallego-Losada R. Digital financial inclusion. Visualizing the academic literature. *Research in International Business and Finance*. 2023. Vol. 64. URL : <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101862>.

10. Jong A., Shahriar A. Z., Shazia F. Reaching out to the unbanked: The role of political ideology in financial inclusion. *Journal of International Money and Finance*. 2022. Vol. 126. URL : <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102678>.

11. Pacetti-Garr E. The five characteristics of an inclusive economy: getting beyond the equity growth dichotomy. Rockefeller Foundation, 2016. URL : <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/>.

12. Rauniyar G., Kanbur R. Inclusive development: two papers on conceptualization. Application, and the ADB Perspective. Working Papers 57036. Cornell University, 2010. 46 p.

13. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/>.

14. За доступні фінансові послуги: Створення національної стратегії фінансового включення України. Національний Банк України. 2020. URL : <https://bank.gov.ua/en/news/all/finposlugi-stanut-dostupnishimi-dlya-gromadyan-v-u-krayini-zyavitsya-natsionalna-strategiya-z-pidvischennya-finansovoyi-inklyuziyi>.

15. The 2022 global crypto adoption index: emerging markets lead in grassroots adoption, China remains active despite ban, and crypto fundamentals appear healthy. URL : <https://www.chainalysis.com/blog/2022-global-crypto-adoption-index/>.

16. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/>.

References

1. Bazyliuk, A. V., Zhulyan, O. V. (2015). *Inklyuzyvne zrostantia yak osnova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Inclusive growth as the basis of socio-economic development]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti – Economy and Transport Management*, 1, 19–29 [in Ukrainian].

2. Berezna, L.V., Snytiuk, O. I. (2019). *Shliakh do stiikoi finansovoi inkluzii v Ukraini: analiz aktualnykh problem* [The path to sustainable financial inclusion in Ukraine: analysis of current problems]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 2, 71–80. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.

3. Voychuk, M. V. (2021). *Etymologia poniatia “ekonomichna inkluzia” v konteksti tsyklichnoho rozvytku ekonomiky* [Etymology of the concept of “economic inclusion” in the context of the cyclical development of the economy]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, 3–4, 28–33 [in Ukrainian].

4. Hladkykh, D. M. (2019). *Napriamy zabezpechennia finansovoi inkluzii v Ukraini* [Directions for ensuring financial inclusion in Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute of Strategic Studies*. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>.

5. Didukh, S. M. (2020). *Protorychchia kontseptsii inkluzyvnoho rozvytku ta napriamky yikh vyirshennia* [Contradictions of the concept of inclusive development and directions for their resolution]. *Infrastruktura rynku – Market Infrastructure*, 42, 171–175 [in Ukrainian].

6. Zakharchenko, N. V. (2020). *Finsova inkluziia dlia pidvyshchennia dobrobutu naseleння ta ekonomichnoho zrostantia derzhavy* [Financial inclusion to increase the welfare of the population and the economic growth of the state]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 6, 105–116 [in Ukrainian].

7. Gupta J., Cornelissen V., Ros-Tonen M. (2015). *Inclusive development*. *Encyclopedia of*

Global Environmental Governance and Politics. Cheltenham, 35–44.

8. Liu, J., Loan, K., Mousa, S., Ali, A., Muda, I., & Cong, P. (2023). Sustainability and natural resources management in developed countries: The role of financial inclusion and human development. *Resources Policy*, 80. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.103143>.

9. Gallego-Losada, M.-J., Montero-Navarro, A., García-Abajo, E., Gallego-Losada, R. (2023). Digital financial inclusion. Visualizing the academic literature. *Research in International Business and Finance*, 64. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101862>.

10. Jong, A., Shahriar, A. Z., & Shazia, F. (2022). Reaching out to the unbanked: The role of political ideology in financial inclusion. *Journal of International Money and Finance*, 126. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102678>.

11. Pacetti-Garr, E. (2016). The five characteristics of an inclusive economy: getting beyond the equity growth dichotomy. Rockfeller Foundation. Available at: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/>.

12. Rauniar, G., Kanbur, R. (2010). Inclusive development: two papers on conceptualization, application, and the ADB perspective. Working Papers 57036. Cornell University, 46.

13. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/>.

14. Za dostupni finansovi posluhy: Stvorenia natsionalnoi stratehii finansovoho vkluchennia Ukrainy [For accessible financial services: Creation of a national strategy for financial inclusion of Ukraine]. (2020). Natsionalnyi Bank Ukrainy – National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/en/news/all/finposlugi-stanut-dostupnishimi-dlya-gromadyan-v-u-krayini-zyavitsya-natsionalna-strategiya-z-pidvischennya-finansovoyi-inklyuziyi>.

15. The 2022 Global crypto adoption index: emerging markets lead in grassroots adoption, China remains active despite ban, and crypto fundamentals appear healthy. Available at: <https://www.chainalysis.com/blog/2022-global-crypto-adoption-index/>.

16. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://minfin.com.ua/>.